

Boris Parashkevov
(Sofia)

H. Walter, D. Endler. A New Bulgarian-German Dictionary. Sofia, Iztok-Zapad Publishing House, 2015. 1,121 p.

Abstract: The work under review is the recently published *New Bulgarian-German Dictionary*. Beautifully designed and presented, this Dictionary of 1,121 pages was published by Iztok-Zapad Publishing House. The work is authored by linguist Hilmar Walter and literary scholar Dietmar Endler, two respected professors in Bulgarian studies at the Leipzig University. The modifier *new* serves as a reminder of the fact that the first lexicographic oeuvre by the same renowned duo was the *Bulgarian-German Dictionary* published in 1980 in Leipzig. With its size of around 36,000 lemmas, it was the first big dictionary of its kind and has subsequently seen 9 editions. According to the authors, the new dictionary is an updated, extended and improved version of the previous one, with a coverage of more than 100,000 Bulgarian and German words and expressions. Moreover, the authors have taken into consideration the spelling reform in Germany that took place at the beginning of this century as well as the dynamic changes in Bulgarian spelling.

The New Dictionary consolidates the innovative lexicographic conception of professors H. Walter and D. Endler. It is characterised by a clear and detailed semantic, stylistic, grammatical and accentual information for the lexical equivalents in both Bulgarian and German, thus aiming at a full lexical and grammatical integration of the words and phrases included in the dictionary. Although the authors have chosen not to provide transcription of Bulgarian and German lemmas, this cannot be considered a shortcoming as a dictionary of this size is not intended for people who are taking their first steps in the study of German or Bulgarian.

In other words, the dictionary presupposes a certain knowledge of the writing system of the foreign language. In view of the increasing number of specialised bilingual dictionaries, the special lexis included in it is limited to the most frequent expressions, with an emphasis on spoken language and the contemporary linguistic means of expression. Being experienced lecturers and translators, the authors have collected new words partly through their own experience, partly through the study of the latest explanatory dictionaries of Bulgarian. Nevertheless, as impressive as a size of 100,000+ dictionary lemmas may be, it is not a guarantee that a user will be able to find a searched item or detailed semantic and collocational information for one. Each user, however, who actively observes language dynamics and the permanent changes that take place in the lexis should get accustomed to supplementing his or her own dictionaries with information regarding the latest lexical changes. In such a way, inadvertently, he or she will take on the role of a more or less active lexicographer. Such an active stance is definitely applicable to the dictionary under review. Yet, objectively, at present it can unquestionably be called a vademecum of choice for every translator or instructor of German who works at school, at a Bulgarian university or at any of the numerous schools of higher education.

Борис Парашкевов
(София)

Х. Валтер, Д. Ендлер. Нов българско-немски речник. София, „Изток-Запад“, 2015. 1121 с.

Сред обилието от книги, предлагани на пазара с логото на изд. „Изток-Запад“, този солиден речник също може да се окачестви като полиграфско бижу. Макар доста тежък и относително скъп, той се отличава с удобен за четене шрифт и безспорно може да се нарече настолна книга на преводача и преподавателя по немски език в училище или в някой от университетите и многобройните висши училища.

Всеки речник си има предистория. Дълъг е списъкът на използваните от авторите на настоящия речник едноезични, двуезични и специализирани лексикони, приведени в края му. Там, разбира се, не фигурират първите опити от началото на XX в., какъвто е бил този на Густав Вайганд (1913), един колкото българско-немски, толкова и турско-немски малоформатен речник. През 50-години на пазара имаше един по-нов, непретенциозен речник с вероятно 5000 думи, което налагаше използването на по-обемисти руско-немски издания. Ето защо събитие беше първата версия на тандема Х. Валтер – Д. Ендлер от 1980 г. със своите около 36 000 леми. Той излезе в Лайпциг и междувременно е претърпял 9 издания.

През 80-те години в Катедрата по германистика при СУ „Св. Климент Охридски“ бе лансирана идеята на покойния проф. Карл Гутшмит от Берлинския университет „Александър фон Хумболт“ да бъде съставен голям българско-немски речник от съвместен екип, включващ представители на двата университета. Благодарение на финалните усилия на покойния колега проф. Павел Петков продуктът се появи през 2001 г. в издателство „Атлантис“. Обемът му беше над 130 000 думи, изрази и словосъчетания и над 350 000 значения. Впоследствие изд. „Атлантис“ представи негова съкратена версия, разработена от издаващата го германистка Любомира Въжарова с обем около 88 000 думи и изрази. Този наш, така да се каже, университетски речник, в чието разработване участвах и аз, прие изцяло иновативната концепция на проф. Х. Валтер и проф. Д. Ендлер за прегледна и подробна семантична, стилистична, граматична и акцентна информация както при българските, така и при немските лексикални еквиваленти. Накратко казано, целеше се пълна лексикално-граматична интегративност на включените в корпуса думи.

Тези уникални принципи са запазени от авторите и в представяния тук речник. По техни данни това е осъвременена, разширена и подобрена версия на предишния им речник и има обем над 100 000 български и немски думи и изрази. Освен това речникът е съобразен с правописната реформа в Германия от началото на този век и с динамичните промени в българския правопис. В него авторите предполагат познаване на кирилицата от страна на немскоезичните потребители, а за българоезичните се пояснява произношението на включените англицизми и галицизми. Ето три образеца, илюстриращи структурирането на отделните речникови статии:

сняг (снегRт) *m* снеговè *pl* Schnee; това е лански ~ *übertr* das ist Schnee von 'gestern

сноп (-ът) *m* -и *od.* -ове *pl* 1. (жОто) 'Garbe *f* 16 2. (врRзка) 'Bündel *n* 23; ~ лъчО 'Strahlenbündel

бял (бèли) *adj* 1. weiß 2. (светъл) hell ◊ -а тèхника 'Haushaltstechnik *f* 17/*sg*...

Докато речникът на издателство „Атлантик“ се старееше да привежда лексика както от възрожденски автори, така и общественно-политическата терминология на 80-те и 90-те години, речникът на изд. „Изток-Запад“ е концентриран както върху общоизвестни понятия и фрази, така и върху специализирана лексика, отразяваща промените в информационните технологии, медицината, икономиката, правото и други сфери на социалния живот.

Поради нарастващия брой на специализирани двуезични речници, специалната лексика се ограничава върху най-общопотребяваните изрази. Акцентът при всички случаи пада върху живата реч и актуалните изразни средства. Авторите, които са дългогодишни преподаватели и преводачи, са набирали неологизмите отчасти чрез собствен опит, отчасти от най-новите ни тълковни речници. При рецензиране тази част на речниковите корпуси обикновено е най-уязвима. Често задаван е въпросът защо тази дума я няма в речника или забележката, че това не е единственото или не е актуалното значение на думата. Факт е обаче, че намирането на пълноценни еквиваленти невинаги е възможно. Освен това по изразяването някога мнение на П. Петков огромен брой немски думи просто нямат шанс да се появят в речник като представяния, понеже те нямат лексикален еквивалент в български. Такъв например е глаголят *entkernen*, преведен в онлайн-речника Евродикт с *изчиствам от семките* (ябълки); *вадя костилките* (от сливи). Следователно успех за всеки автор на българско-немски речник би била съобразителността да преоформя аналогични словосъчетания в готови лексеми, за да облекчи българския потребител от сложни описания например за ваденето на костилки и семки при наличието на еднозначна в случая дума в немски.

Може да се каже, че съставянето на речников корпус винаги е проблематично. Дори числа като 100 000 и повече не са гаранция да се намери търсена дума с изчерпателна семантична и колокационна информация. Евентуалната готовност от страна на ИБЕ при БАН да предостави готов лексикален корпус не би била удовлетворителна, ако той не е уплътнен с данни за рекцията на имената и глаголите, с устойчиви съчетания и фразеология. Установеният от Х. Валтер и Д. Ендлер корпус грижливо е бил редактиран и подготвен за печат от трудолюбивата германистка и преводачка от ВТУ Недка Николова. При избирателното оглеждане на речниковите статии успях да се уверя в ефективното взаимодействие на всички, допринесли за издаването на речника. Откриването на отделни пропуски бих нарекъл нормално. При окончателното редактиране на университетския речник проф. П. Петков нееднократно твърдеше, че речникът е като брашнен чувал: винаги ще има какво да се изтупва. При случайното ми попадение на споменатата лема *сняг* с редуване /я/ ~ /е/ установих, че немската маркировка *m b/sg* липсва. Това, естествено, не е довод за критикарстване, а само потвърждение за ужасно пипкавата и духоморна работа по препратките към табличните особености на немската глаголна и именна флексия съгласно прилагания в речника интегративен подход.

Поставих си обаче за цел да проверя наслука дали някои подлежащи на търсене актуални думи са намерили място в речника. Смятам, че подобни проверки са много показателни, защото резултатите от тях свидетелстват косвено за готовността на съставителите било на български тълковни и правописни речници, било на речници на чуждите думи да документират всичко ново в лексиката на езика ни. Защото именно на тяхната продукция се опира всеки чужденец, осмелил се да състави българско-чужд речник. В такъв речник едва ли може да се появи лема *огретен* (с немско и френско съответствие *Gratin*, респ. *gratin*), щом в никой наш меродавен речник не е регистрирано името на това ястие, предлагано във всеки стол или гостилница.

Ще споделя някои бележки и констатации в тази насока от най-различно естество. По мое виждане, всеки носител на езика има предпочитание към използваната от него лексика в съгласие със своя изграден идиолект. Лексикографът също може да има поне отношение към някои езикови недомислия в чуждия език. Защото през призмата на добрия българско-чужд речник не може да не се прозре какво става, какво протича, какво се извършва или – както би казал всеки журналист – какво се случва в изходния език, за да му се издири еквивалентен израз в езика цел. Тази реалност неизбежно поставя лексикографа пред дилемата как да постъпи с критикувани словоформи, показващи семантични и/или структурни отклонения от нормата. Лично аз например не употребявам липсващата в речника дума *конкретика*, но тя като че ли е трябвало да бъде включена като синоним на *конкретност* и *конкретизиране*. Явно умишлено е лематизирана само глаголната форма *касае се* и така е било заобиколено досадното *касае ме* най-вече в клишето *това не ме касае*. Друг е въпросът за пълнотата на словната парадигма: *непукизъм* присъства, но не и *непукист*. Към производните на глагола *охранявам* би било редно да се прибавят неправомерно употребяваните прилагателни *охраняем* и *неохраняем* вместо коректните *охраняван* и *неохраняван* (*плаж, прелез, паркинг*). Отсъства и означението *кечъп*, популярно у нас с руската си транслитерация *кетчуп*, за добре известното в немски *Ketchup/ Ketschup*. Отбелязани са руските англицизми *круйз, круйзер, круйзен кораб* (вместо невъзприетите в български коректни облици *круз, крОзьр, крОзерен*), но не и недопускащото буквално транслитерация на немски *фактология*. При *купон* отсъства жаргонното значение, както и глаголът *купонясвам*. Намираме разговорните *халтура, халтураджия, халтураджийски, кефя (се), хъка-мъка, хъката-мъката*, но не и *врели-некипели*. Доста странно изглежда хрумването покрай регулярното наречие *надвè-натрè adv* 'oberflächlich, auf die 'Schnelle да бъде лематизирано *натрè adv: надвè~ ruck, zuck auf die 'Schnelle*, тоест обособяването на употребимата само в съчетанието *надве-натри* съставка *натри*.

Въпреки вече прекалено разкрепостеното мислене и говорене все още има лексикографи, които се свенят да привеждат непристойни думи. В представения речник вулгаризмите, общо взето, присъстват. Не липсва и нововъведението *шибан* (за англ. *fuck*), затова риторично си поставям въпроса дали е пропуск, че не са приведени позастаряващото *курва*, модерното семантично недоразумение *пич* и популярният филмов палиатив *мамка му* (за англ. *shit, fuck*). Към *чукам, чукане* са маркирани вторичните значения *онождам* и *сношение*, но ето че напоследък може би не само във филмите се промъква употребата на *чукам/ изчуквам* за жени спрямо мъже. Такива нетипични за българския език, ала все по-често използвани по чужди образци непреходни или възвратни глаголи като преходни са например отбелязаният в речника *фалирам* (само че не *някого*, а *нещо*, сиреч *банка*) за разлика от невключените или пропуснатите *сбъдвам нещо* (нем. *wahr werden lassen*), *поръчвам някого* (нем. *jemanden killen lassen*) и абсурдното в последно време *страхувам някого* (нем. *jemandem einen Schreck einjagen*). Нищо чудно, че парламентарното изобретение *входирам* не е зачетено, не е редно обаче да липсват *виждане* и *ксерокс* (за разлика от *ксерокопие*) особено на фона на наличния англицизъм *мобинг*. Освен това се питам, доколко за *пъб* и *хъб* би имало също място в един българско-немски речник. Добри указания намираме при международни думи като *конкурирам се* и *консултирам се*, чиято немска рекция или употреба не съвпадат с българските. Същото е валидно за *респект, респектирам*, използвани от нас с обратен знак в сравнение с нем. *Respekt* 'уважение', *respektieren* 'уважавам, съблюдавам', и за българския псевдогалицизъм *масажирам* (нем. *massieren*). Липсва, от друга страна, нашият редериват *плонж* (за френ. *plongeon*)

заедно с породилия го глагол *плонжирам*. Иначе при *шутирам*, където пък проблематично е подслоняването на също българското производно *шут* под лемата *шут*² Narr, Sprachmacher, тоест ‘смешник; шегобиец’. Важна не само за проходащите в немския език българи е възможността да установят, че еквивалент на *доза* не е *Dose* ‘кутия’, а *Dosis* и че тъждественото звучене на *квартал* и *Quartal* е подвеждащо, понеже значението на немската дума е ‘тримесечие’. Да не говорим за опасната екскурзоводска клопка *конкурс*, разминаваща се с нем. *Konkurs* ‘фалит, банкрут’... Наред с живи разговорни турцизми като *аджеба*, *анджак*, *ачик*, *ашколсун*, *евала*, *зевзек*, *зор*, *разгеле*, *махала*, *махмурлук* фигурират и по-архаични като *аскер*, *махмудия*, *махмуз*, *ортак*.

Накрая ще отбележа като положително съвременното включване на актуални лексикализирани сричкови съкращения. Вярно, че липсва „евродумата“ за *автобиография* – *сив̀и* (нем. *Lebenslauf*, остар. *Curriculum Vitae*), но затова пък намираме *джиесем* (*Handy*), *джиуни* (*Hausarzt*), *джиуниес* (*GPS*), *диджей* (*Discojockey*), *есемес* (*SMS*), *сидиром* (*CD-Rom*, на немски произнасяно *цедером*). Цяла поредица образуват *e-адрес*, *e-аптека*, *e-банкиране*, *e-билет*, *e-вестник*, *e-списание*, *e-поща* (наред с *имейл*), както и *e-правителство* вместо или поне редом с *e-управление*, какъвто е смисълът на нем. *elektronische* или *E-Regierung* и на неговия английски прототип *electronic* или *E-Government*.

Позволих си този кратък обзор с коментар по отношение на някои целенасочено или случайно огледани от мене леми. Сторих го в дух на колегиални препоръки, а не на упрек спрямо един конкурентен продукт на „университетския“ българско-немски речник. В десетилетната си преводаческа практика отрано придобих навик да добавям в наличните ми лексикографски помагала нови думи и значения, от които впоследствие се възползвах с благодарност за търпението да ги записвам. Това според мене би трябвало да бъде навик на всеки прилежен преводач, което го прави повече или по-малко активен лексикограф. Сполучливо съчетание на двете качества откривам у колегите Хилмар Валтер и Дитмар Ендлер, материализирано в техния забележителен труд „Нов българско-немски речник“, станал достояние на потребителите благодарение на инициативното издателство „Изток-Запад“.